

KECSKÉS KATALIN

A magyar ex libris-művészet

„A modern iparművészet legdemokratikusabb, legérdekesebb, a sokszorosító művészetnek a nyugati államokban a középosztálybeli könyvbarátok, műpártolók és gyűjtők között legelterjedtebb ága.”¹ Így írt az ex librisről Soó Rezső világhírű biológiai professzor, a magyarországi ex libris-művészet és -gyűjtés egyik legelső méltatója és művelője. De hasonlóképp vélekedik napjaink egyik legelismertebb szakírója, Soós Imre is:

„... a kisgrafikák és ezen belül az ex librist a legdemokratikusabb művészeti műfajnak tekinthetjük. A gyűjtő ugyanis – néhány jó kisgrafika birtokában – csere útján további műalkotásokhoz juthat: az alkotóművészek által fába, rézbe metszett, sajátkezűleg nyomott és szignált grafikákhoz. Ha a gyűjtő az idők során mellőzni tudja a kisgrafikát is elárasztó gyenge, dilettáns alkotásokat, egyszer színvonalas gyűjteményt mondhat magáénak.”²

Mindez azt mutatja, hogy az ex libris gyűjtésének lényege jószerivel semmit sem változott azóta, hogy Magyarországon először rendeztek önálló ex libris kiállítást. Hogy ennek az okait megismerhessük, szükséges röviden áttekinteni az ex libris kialakulását, önálló művészetté válásának történetét és megjelenését Magyarországon.

Napjainkban is formai követelmény az ex librisekkel szemben, hogy szerepeljen rajta a felirat: ex libris x. y. A változás csupán annyi, hogy az „ex libris” feliratot már bármely más nyelven helyettesíteni lehet. Magyarországon a „könyveiből” formula az elterjedt. Lehetőséget ad ez a felirat a szójátékokra is: egy gyűjtő különböző témáihoz különböző ex libriseket készíthet s ennek köszönhetően elterjedt például az erotikus ex librisek esetében a „sex libris” felirat.

Ami még meghatározó egy ex libris esetében, azt Soós Imre fogalmazta meg a legpontosabban: „Az ex libris készítésének íratlan szabálya, hogy az ábrázolásnak utalnia kell a tulajdonos személyére, érdeklődési körére, vagy arra az eseményre, melyre készült.”³ (Annál is aktuálisabb Soós eme meghatározása, mivel napjaink-

¹ berei Soó Rezső: *Az első vidéki ex libris kiállítás Debrecenben.* = Debreceni Szemle 1928. nov., 9. sz. 551.

² Soós Imre: *Művészetünk követe Milánóban: Vén Zoltán kisgrafikája.* = Művészet Barátai. Bp. 1995. nov.–dec., 16.

³ I. h. 16.

ban a nemzetközi ex libris-testületek egyik fő gondja, hogy sikraszálljanak a mindjobban terjedő úgynevezett pszeudo-ex librisek megjelenése ellen, amelyek nem jelölik meg pontosan a metszet tulajdonosának nevét, vagy már nem élő személyeket jelölnek meg tulajdonosként. A probléma nagyságának érzékeltetésére lássunk néhány adatot az 1993-ban a Sint Niklaas-ban levő Ex libris Centrum által Mercator halálának 400. évfordulójára kiírt pályázattal kapcsolatban):

„... a beküldött kisgrafikák között 39 (!) olyan lap szerepelt, amelyen semmiféle felirat, név, vagy a könyvjegyre való utalás nem található. Ezen túlmenően több mint 100 pszeudo-ex libris érkezett be! Ezek az ál-könyvjegyek nem létező személyek nevét viselik. Leginkább visszatetsző, hogy a 400 éve nem élő Mercator nevére 74 ilyen lap készült! Néhány ravaszkodó exlibris-mester beírta a G. M. monogrammal, melyből bárki bármit kiolvashatott.”⁴

Gyakorlatilag a könyvek létrejöttével nevezhető egyidősnek a könyvtulajdonosoknak az a törekvése, hogy valamiképp megjelöljék a birtokukban levő írást, nyomtatványt. Már a legkorábbi időkben is volt példa arra, hogy a könyv birtokosa beírta, bejegyeztette nevét, monogramját, címerét valamelyik lapra, vagy akár a fedőlapra. Később aztán a kézi bejegyzések mellett megjelent a dombornyomás, majd a különféle technikával készült metszetek térhódítása következett be. Főrangú családok esetében leggyakrabban a családi címer szerepelt megkülönböztető könyvjegyként. Ezzel egyidőben jelent meg az igény a metszetek esztétikai, művészeti színvonalának emelésére is. Egész röviden összefoglalva ez az ex libris kialakulásának folyamata.

A legkorábbi időkben is fennmaradt olyan metszet, amelyet mai fogalmaink szerint is kétségtelenül ex librisnek nevezhetünk, Albrecht Dürer egy fametszete, melyet 1516-ban készített.⁵ Mivel tudjuk, hogy a Dürer-család a békési Ajtós községből származott el Nürnbergbe, elmondhatjuk, hogy Magyarországnak is van némi köze az ex libris születéséhez.

A legrégebbi magyarországi ex libriseknek Teilknes János pozsonyi polgár és Bártfa város fametszeteit tartja napjainkban a szakirodalom.⁶

Az ex libris igazi térhódítása a XIX. század végének Nyugat Európájában következett be. Ekkor főleg a nyomósos technikával készült ex librisek a legelterjedtebbek, de a század vége felé megjelenik a fotótechnika is, ami jelentősen megkönnyíti a sokszorosítást és ezért gyorsan népszerűvé válik.

A századforduló idejére az ex libris immár teljesen túllépett eredeti funkcióján. Mivel kivitelük mind igényesebb lett, egyre nagyobb szaktudást, egyre korszerűbb technikát követelt meg, alkotóikat is növekvő megbecsülés övezte és a mind értékesebb nyomtatványok immár önálló műként is elismerést nyertek. Kialakult szervezett gyűjtésük, az ex librisnek már csak másodlagos feladata az, hogy a könyv tulajdonosát jelölje: a rajta szereplő név már a művészeti alkotást fémjelzi.

⁴ Soós Imre: *Szemle.* = Kisgrafika 1993. 3. sz. 12.

⁵ *Magyar ex libris a XX. században.* Szerencs, 1968. 3.

⁶ *I. m.* 3.

A századfordulón szűk körben ugyan, de már Magyarországon is terjedőben van a modern ex libris, igazán azonban a 20-as és főleg a 30-as években éri el a világszínvonalat a magyar művészek alkotásainak értéke is. Ez szerencsére napjainkig így maradt. Már ekkor kialakulóban vannak azok a gócpontok, amelyek azóta is a magyar ex libris fellegvárainak nevezhetőek. Ilyen a minden tekintetben vezető szerepet vivő világváros Budapest, ezenkívül Szeged, Debrecen és egyes erdélyi és partiumi városok (Brassó, Nagyvárad stb.): utóbbiak Trianon után is élénken részt vettek a magyar ex-libris-életben gyűjtői és művészeik révén: ez úgyszintén napjainkig ható folyamat. A magas ex libris-kultúrával rendelkező Csehszlovákia kivételével a szomszédos országokban élő magyar kisebbség művészi országaik legjelesebb alkotói közé tartoztak–tartoznak, amit a külföldi szakirodalom is elismer, így például napjaink kiváló gyűjtője és szakírója, a német Gernot Blum (Mönchengladbach) a legjelesebb, erotikus lapokkal is foglalkozó romániai illetve jugoszláviai művészként Radványi-Román Károlyt és Andruskó Károlyt említi.

„Während Bulgarien zum erotischen Exlibris keinen erwähnenswerten Beitrag geleistet hat, stammt aus Rumänien Karoly Radványi–Roman, dessen erotische Holzschnitte von hohem Niveau sind. Seine sehr frei dargestellten Geschichte steile gefallen, weil sie oft nur symbolhaft dargestellt sind. ... Aus Jugoslawien ist nur Karoly Andrusko bekannt. Seine vereinzelt Versuche, Exlibris zu unserem Thema zu gestalten, sind wenig gelungen. Seine Themenwelt ist eben mehr die Landschaft.”⁷

Az ex libris tipikusan modern művészeti ág, ezért jellemző, hogy főleg a nagyvárosokban erősödött meg, különösen ott, ahol egyébként is élénk művészi, szellemi élet folyt. Budapesten került sor először Magyarországon önálló ex libris kiállításra 1903-ban, majd a következő helyszíne is a főváros volt, igaz erre tíz évet kellett várni. Az első vidéki ex libris kiállításnak pedig Debrecen adott otthont 1928-ban, amely város akkoriban gyűjtői és művészei (Nagy József, Toroczkai, Dienes és Haranghy), valamint ezek egyesülete, az Ajtósi Dürer Céh révén akkoriban a II. világháború kitöréséig az ex libris élet központja volt.

A századfordulón már létezett magyar ex libris-egyesület is. Legkorábbi volt a Szent-György-Czéh, a Magyar Amatőrök és Gyűjtők Egyesülete. Ennek vezetősége olyan illusztris személyiségeket tudhatott soraiban, mint pl. az elnöki tisztet betöltő ifj. gróf Andrássy Gyula, a társelnök Bárczy István (egy időben Budapest polgármestere), de alelnök volt Alpár Ignác, gróf Apponyi Sándor, gróf Batthyány Gyula, gróf Szapáry László, gróf Teleki Sándor is.⁸ A felsorolt nevekből is látható, hogy ez az egyesület még magán viseli a XIX. sz. jegyeit, az ex libris-gyűjtés ekkor még a társadalom felső rétegének, különösképp az arisztokráciának volt kedvelt időtöltése. Igazi polgári egyesület volt azonban a már említett Ajtósi Dürer Céh, amely Debrecenben jött létre 1935-ben és papíron csupán 1949-ben szűnt meg,⁹ hasonlóképp

⁷ BLUM, Gernot: *Die Kunst des erotischen Exlibris*. Wiesbaden, 1986. 53.

⁸ *A Gyűjtő – Le Collectionneur*.

⁹ Soós Imre: *Gondolatok lapunk 32. évfolyamának zárásakor*. = *Kisgrafika* 1993. 4. sz. 8.

pedig a MEGE, a Magyar Exlibris és Grafikagyűjtők Egyesülete, amelyet 1932-ben hívott életre Nagy József, Arady Kálmán és Pinterits Tibor.¹⁰

Ebben az időben olyan neves művészek éltek és alkottak Magyarországon, mint például Horváth Endre, Haranghy Jenő, Drahos István, Vadász Endre, vagy a napjainkban is aktív művész Várkonyi Károly, vagy a nála is idősebb prof. Petry Béla*. A II. világháborút követően a MEGE helyére a KBK, a Kisgrafika Barátok Köre lépett 1959-ben 76 alapító taggal,¹¹ amely most is létezik (alapító tagja volt Stettner Béla és Réthy István is). Ebben az időszakban is kiváló művészek tevékenykedtek Magyarországon: Tempinszky István, Fery Antal, Varga Nándor Lajos, Varga Mátyás, Gácsi Mihály, Diskay Lenke, Menyhárt József, Sterbencz Károly, Kaveczky Zoltán, Perei Zoltán, Nagy Árpád Dániel, Tavaszy Noémi, Kopasz Márta, stb. akik világhírnévre tettek szert.

Ebből a rövid, vázlatosnak mondható felsorolásból is világosan nyomon követhető, az a töretlennek mondható fejlődés, ami a magyar ex libris útját jellemezte a kezdetektől. Mivel olyan folyamatról van szó, amelynek érvényessége a mai napig tapasztalható, feltétlenül érdemes némiképp részletesebben áttekinteni a magyar ex libris helyzetét napjainkban, különös tekintettel annak a nemzetközi ex libris mozgalomban elfoglalt helyére, hiszen a művészetnek ez az ága jószerivel attól kezdve, hogy Magyarországon is elterjedt, világszínvonalú művészi alkotásokat termelt ki. A 90-es évek magyar ex libris-művészete vajon mennyiben tudott és tud megfelelni a tradícióknak a megváltozott világ keretei között? Ahhoz, hogy a kérdésre pontos választ adjunk, mindenképp ismerni kell a magyarországi ex libris-mozgalom szervezett formáit, amelyek keretet adnak a művészek és gyűjtők közös tevékenységéhez és ugyanakkor ismertté és elismertté, valamint jogilag is létezővé teszik mozgalmukat, elkerülve ezáltal azt, hogy csupán egy beszűkült kör, alig ismert kezdeményezése legyen az. Mint láhattuk, ennek is megvannak a hagyományai.

A szervezett és komoly ex libris-élet alapsejtjeit a gyűjtőket és művészeket egyaránt tömörítő, jogilag is bejegyzett egyesületek jelentik. Ilyen volt Magyarországon a már említett Szent-György-Czéh, az Ajtósi Dürer Céh Debrecenben, valamint a MEGE a II. világháborút megelőző időszakban. Azt követően jött létre a Kisgrafika Barátok Köre (KBK, 1959), amely felvállalta a MEGE örökségét. Ez az egyesület a 60-as, 70-es és 80-as években égisze alá vonta szinte az összes magyarországi művészt és gyűjtőt, sőt egy igazán jelentős eredményt is elért nemzetközi vonalon: a FISAE XIII. nemzetközi kongresszusának megrendezését 1970-ben Budapestnek ítélte.¹² Ez a kongresszus a sikeres rendezésnek köszönhetően a FISAE elismerését váltotta ki. A KBK emellett több, ugyancsak nagysikerű országos találkozót rendezett országszerte (Tihany, Jászberény, Pécs stb.) Az állandó összejövetelek színhelye a Fészek Művész Klub volt.

¹⁰ LENKEY István: *Magyar exlibris 1935–36*. Repertórium. Debrecen, 1980. 2.

¹¹ SOÓS Imre: *Gondolatok lapunk 32. évfolyamának zárásakor*. = Kisgrafika 1993. 4. sz. 8.

¹² SOÓS Imre: *Hírek*. = Kisgrafika 1990. 4. sz. 12.

* 1996 végén elhunyt.

A KBK-t a FISAE tagjának tekinti, amit az a tény is igazol, hogy a FISAE abban a kiadványában, amely a legnevesebb gyűjtők és művészek névjegyzékét tartalmazza, magyarországi hivatalos szervezeteként jegyzi a KBK-t.¹³

A KBK-nak napjainkban három városban található jelentősebb csoportja: Budapesten, ahol a KBK székhelye is található, Pécsen, valamint Szegeden. A budapesti csoport élén az országos főtitkár, Dr. Vida Klára áll, Pécsen Kovács József, Szegeden pedig Szepesiváriné Rác Mária az ügyvezető titkár. Mindhárom városban igen élénk gyűjtőélet folyik, a városok csoportjai egymással is szorosabb kapcsolatokat ápolnak, így kerülhetett sor pl. 1995 november 10-én a szegedi és a pécsi csoport ünnepi találkozására Szegeden,¹⁴ de úgyszintén az ország szinte valamennyi pontjáról jelentek meg művészek és gyűjtők a pécsi titkár szervező Kovács József* 80. születésnapján rendezett összejövetelen 1995. február 27-én.¹⁵

Külön említést érdemel még a gyulai Dürer Társaság, amely az elmúlt években két pályázattal (Dürer-pályázat, 1992 és Erkel-pályázat, 1993) és az azok anyagából rendezett kiállítással tünt ki.¹⁶

Az egymás közti kapcsolatokat erősíti az is, hogy a KBK-nak tagjai lehetnek jogi személyek is. Ilyen KBK-tag pl. az ajkai, tapolcai és a jászberényi Városi Könyvtár, Szegeden a József Attila Tudományegyetem Könyvtára és a Somo gyi Könyvtár, de az Iparművészeti Múzeum is, amely magáénak vallhatja berei Soó Rezső professzor gyűjteményét.¹⁷

Ahhoz, hogy a KBK működése, de egyáltalán az ex libris, mint művészeti alkotás eljusson a szélesebb közvéleményhez, hogy bárki számára megismerhető legyen, elengedhetetlenek a kiállítások. Ezek rendszerint egy-egy művész alkotásait mutatják be, vagy valamilyen téma köré csoportosulnak. Csupán a példa kedvéért, a teljesség igénye nélkül említenék meg kiragadva néhány nagyszerű hazai kiállítást a 90-es évekből: Hervai Katalin (Budapest, 1990)¹⁸, Várkonyi Károly (Budapest, 1990)¹⁹, König Róbert (Budapest, 1991)²⁰, Dürer-kiállítás (Gyula, 1992)²¹, Moskál Tibor (Budapest, 1993)²², Ürmös Péter (Pécs, 1995).²³

¹³ *Directory of bookplate collectors and designers*. Compiled by Academician W. E. BUTLER Executive Secretary, FISAE. London, 1994. 97.

¹⁴ SZEPESIVÁRINÉ RÁCZ Mária: *Szegedi találkozó*. = Kalligráfia 1995. 4. sz. 6.

¹⁵ Kalligráfia 1995. 1–2. sz. 5.

¹⁶ ARATÓ Antal: *Erkel Ferenc az ex libriseken*. = Kisgrafika 1993. 3. sz. 1–2.

¹⁷ ? Kisgrafika 1990. 1–2. sz. 15.

¹⁸ ARATÓ Antal: *Hervai Katalin kiállítása*. = Kisgrafika 1990. 1–2. sz. 1–2.

¹⁹ ARATÓ Antal: *Várkonyi Károly kiállítása*. = Kisgrafika 1990. 3. sz. 9.

²⁰ ARATÓ Antal: *König Róbert kiállítása a Vigadó Galériában*. = Kisgrafika 1991. 1. sz. 1–2.

²¹ ARATÓ Antal: *Erkel Ferenc az ex libriseken*. = Kisgrafika 1993. 4. sz. 2.

²² ARATÓ Antal: *Moskál Tibor kiállítása*. = Kisgrafika 1993. 3. sz. 2–3.

²³ SOLTRA Elemér: *Ürmös Péter kiállítása – az alkotó munka tisztessége, becsületessége, pontosságá*. = Kalligráfia 1995. 3. sz. 1–3.

* 1996 márciusában elhunyt.

Mivel az ex libris olyan művészi alkotás, amely széles körben elérhető, elengedhetetlenül fontos a nyilvánosság, a népszerűsítés szempontjából a megfelelő sajtó létezése is. Magyarország a két világháború közötti időszakban – e tekintetben sajnos nem dicsekedhet komoly eredményekkel. A Szent-György-Czéh kiadásában létezett rövid ideig egy lap, amely *A Gyűjtő – Le Collectionneur* címet viselte. Szerkesztője Siklóssy László volt, és amint a címéből is sejthető, két nyelven, magyarul és franciául jelent meg.

Az első olyan kiadvány, amely kifejezetten az ex libris-szel és kisgrafikával foglalkozott a debreceni Ajtósi Dürer Céh lapja volt, a *Magyar Exlibris*. Anyagi okoknál fogva csupán két évfolyama jelent meg 1935–36-ban, dacára a magas színvonalnak, amit a szerkesztők: Nagy József és Soó Rezső neve garantált.²⁴ Ezt követően a MEGE jelentkezett saját kiadvánnyal, amely a *Kisgrafika* címet viselte, 1937 és 1944 között jelent meg, összesen 19 alkalommal: a *Kisgrafika* kiadásának a II. világháború tett pontot a végére.²⁵ Szerencsére azonban a világháború vége után létrejött KBK mindenben igyekezett felvállalni a MEGE örökségét, így került sor 1962-ben egy új ex libris folyóirat kiadására, amely a *KBK Értesítő* címet viselte. Ez az első évben kétszer, majd azt követően évi három alkalommal jelent meg egészen 1989-ig (évi 3 számig ugyanis nem volt szükség lapengedély megszerzésére).²⁶ A címe azonban többször is megváltozott. 1964-től *Kisgrafikai Értesítő*, majd 1968-tól – a MEGE-örökség szellemében – immár *Kisgrafika* címmel látott napvilágot. A kiadvány 1990-ben új formát nyert és ettől fogva már évi négy alkalommal jelenhetett meg.²⁷ Ez az új formátumú folyóirat napjainkig a KBK kiadványaként jelenik meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Felelős kiadója Vida Klára ügyvezető titkár, míg a szerkesztő Arató Antal (1975-ig Galambos Ferenc, majd 1985-ig Semsey Andor volt a szerkesztő),²⁸ de tagjai a szerkesztőbizottságnak Soós Imre és a Szófiából hazatért Király Zoltán is. A *Kisgrafika* mindenekelőtt a hazánkban rendezett kiállításokkal, művészek, gyűjtők bemutatásával foglalkozik, érdekességeket közöl a hazai ex libris-gyűjtés múltjából, de kitekint határainkon túlra is, különösképp a Trianonnal elcsatolt területek magyarságának művészeire. Ezenkívül foglalkozik a FISAE valamennyi tagországát érintő nemzetközi eseményekkel, valamint a legjelesebb külföldi kiállítások, művészek, pályázatok bemutatásával is.

A *Kisgrafika* mellett külön folyóirata van a KBK pécsi csoportjának, amely a *Kalligráfia* címet viseli. A 80-as évek végétől a pécsi csoport fokozatosan az ország legaktívabb egyesülete lett, köszönhetően elsősorban Kovács József ügyvezető titkár fáradhatatlan szervezőkészségének. E folyamat részeként értékelhető a *Kalligráfia* első számának megjelenése 1989-ben. Ettől az évtől fogva

²⁴ Soós Imre: *Gondolatok lapunk 32. évfolyamának zárásakor.* = *Kisgrafika* 1993. 4. sz. 8.

²⁵ I. h. 8.

²⁶ I. h. 8.

²⁷ I. h. 10.

²⁸ I. h. 9.

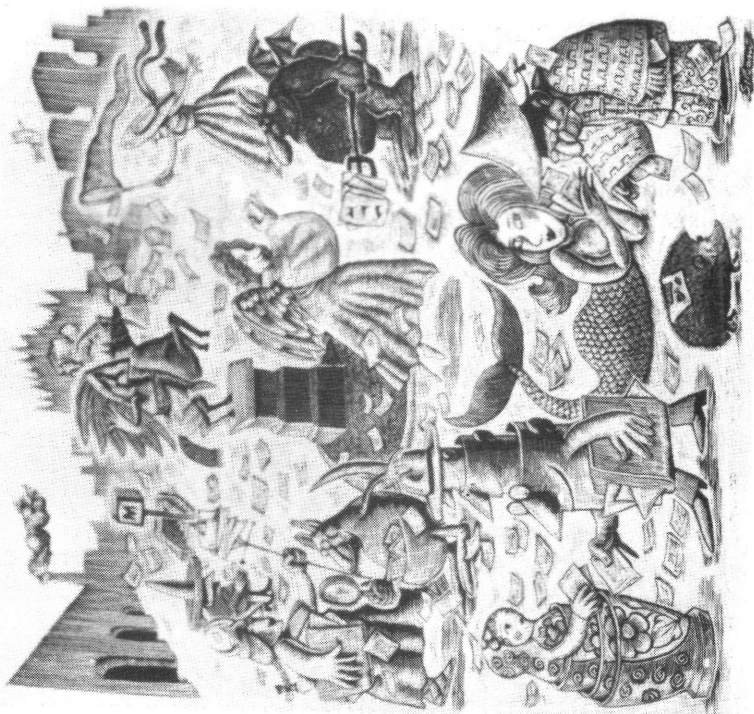
évi négy alkalommal látott napvilágot a *Kalligráfia*, melynek szerkesztői Vargha Dezső és Kovács József. Ez a kiadvány – anyagi okoknál fogva – sem terjedelmében, sem küllemében nem éri el a *Kisgrafika* színvonalát, a cikkek anyaga viszont kétségtől magas szintű, viszont gyakoriak az átfedések is a két lap hírei, sőt nem egy esetben írásai között is. Lévén mindkettő ex libris-lap, ez semmiképp sem meglepő. A *Kalligráfia* értelemszerűen fokozott figyelemmel kíséri a pécsi csoporttal kapcsolatos eseményeket, a pécsi és baranyai kiállításokat.

A KBK tagságának létszámát 1990-ben 137 természetes és jogi személy alkotta a *Kisgrafika* szerint. Bár a magyarországi ex libris-életet több súlyos és pótolhatatlan veszteség érte a 80-as évek végén és a 90-es elején mind a gyűjtők (Tóthpál István, Csányi István), mind a művészek (Fery Antal, Perei Zoltán, Buday György) soraiban, örömmel mondhatjuk el, hogy a legidősebb nemzedék jó néhány jeles képviselője aktív és kiemelkedő tagja mindmáig a hazai mozgalomnak. Feltétlenül meg kell említeni – a teljesség igénye nélkül – a művészek közül Várkonyi Károlyt (1910) és Kopasz Mártát (1911), a gyűjtők közül pedig Katona Gábort (1906), Krier Rudolfot (1910), Szentesi Flóriánt (1910). Természetesen a tagság többsége náluk fiatalabb, úgyszintén a teljesség igénye nélkül említenénk néhány jelesebb művész – Vén Zoltán, Nagy László Lázár, Ürmös Péter, Tavaszy Noémi, továbbá gyűjtő – Szász Sándor és felesége, a Palástyházaspár, Szepesváriné Rác Mária nevét. A felsoroltak valamennyien tagjai a KBK-nak. A KBK-val kapcsolatosan újfent érdemes megismételni, hogy a hangsúly mindinkább Pécsre tolódik el, ezt jelzi az is, hogy több neves budapesti gyűjtő és művész kért és nyert felvételt a KBK pécsi csoportjába (Palásthy Lajos, Katona Gábor, Ürmös Péter).

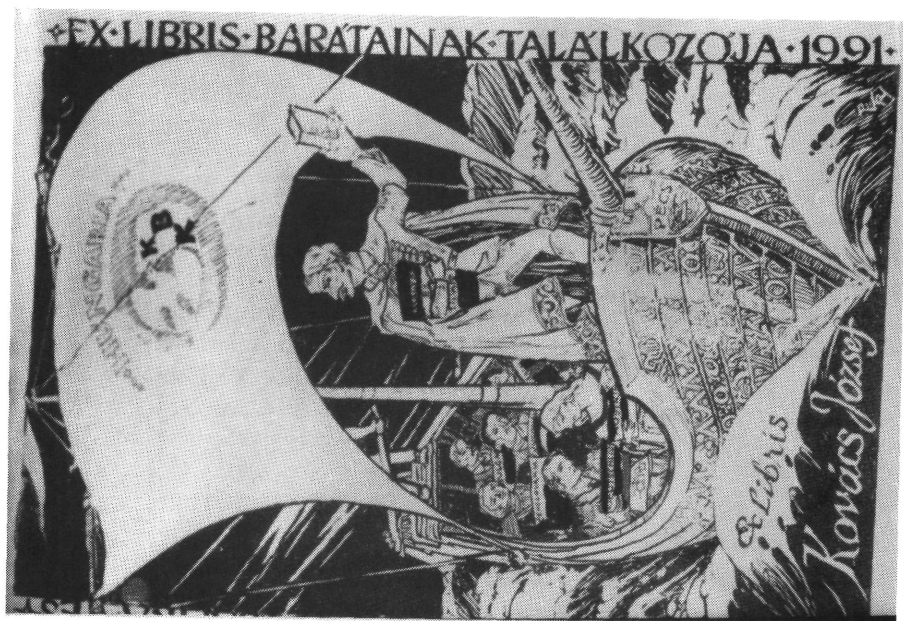
A történelem során kialakult nemzetközi politikai helyzet következtében az eddigiekben „csupán” a magyarországi ex libris mozgalom viszonyait ismerhetjük meg. A magyar ex libris mozgalom teljessége azonban nem ismerhető meg az ország I. világháborút követően kialakult határain belüli viszonyok feltérképezésével. A Trianon következtében a környező államokhoz csatolt területek magyar népességét csupán politikai határok választják el Magyarországtól, kultúrájában megőrizte nemzeti identitását. Így nem lehet nem megemlíteni a szomszédos országokban élő ex libris-gyűjtőket és művészeket. Emellett a nyugati emigrációban is vannak jeles képviselői a magyar ex libris-művészetnek.

Az az ország, amelynek ex libris-életében a legnagyobb szerepe van a magyar kisebbségnek, Románia. Az erdélyi magyarságnak már Trianon előtt is voltak kiemelkedő képviselői az ex libris-mozgalomban és még inkább így van ez napjainkban, jöllehet a Ceausescu-éra során, majd 1989 után, a határok megnyitását követően számos romániai magyar művész és gyűjtő települt át Magyarországra, illetve esetenként Németország területére. Szintén csak példaként említhetjük a csíkszeredai születésű Xantus Géza (jelenleg Budapest), a marosvásárhelyi születésű Ritz Tibor (Erdőkertes) vagy a bánffyhungyadi születésű Bálint Ferenc nevét (Komlói), míg a Németországban letelepültek közül a braszósi születésű Hosszú Béláét. Jellemzésül, hogy milyen arányt képvisel az erdélyi

**XXV° CONGRESSO INTERNAZIONALE
DELL'EX LIBRIS
MILANO-CENTRO CONGRESSI STELLINE
7-10 SETTEMBRE 1994**

2. Az 1994-es milánói kongresszus plakátja

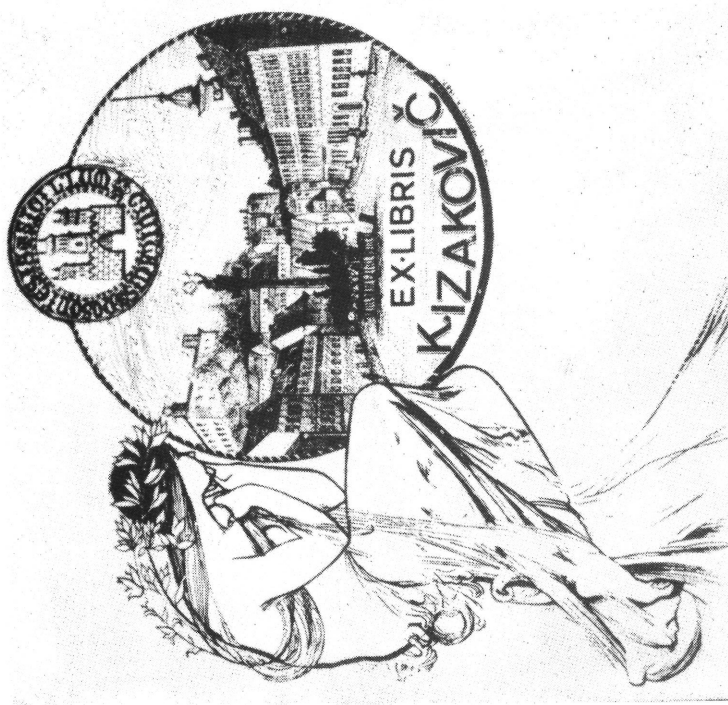
1. Petry Béla munkája

4. László Anna grafikája

5. Fery Antal munkája

1995. szeptember 21–24 között rendezték meg a re megjelenő szlovák ex libris-gyűjtők valóban nemzetközi jellegű magyar gyűjtő

3. A Duna-menti országok ex libris-gyűjtőinek összejövedele, Pozsony, 1995

lyi magyarság a romániai ex libris életében, érdemes megismerkedni néhány ténnyel. Az olaszországi Pescara városa 1988-ban hirdette meg ex libris-pályázatát a nagy olasz költő, Gabriele D'Annunzio emlékére „Concorso Internazionale Exlibristico »Gabriele D'Annunzio«” címmel és azzal a céllal, hogy a pályázatra érkezett műveket Pescara város tulajdonaként őrizték meg: „Si vous voulez, en échange, pouvez envoyer documentation exlibristique, ou ex libris, pour les archives du „Museo Internazionale della Grafica e dell'Ex libris, que nous allons faire a Pescara, et que aura le nom du Poète.”²⁹ Erre a pályázatra 59 romániai művész küldte el alkotását, közülük összesen 32 magyar nemzetiségű (Bálint Ferenc, Feszt László, Illi Ferenc, Kazinczy Gábor stb.).³⁰

1990-ben a Sepsiszentgyörgyön és Zágónban megrendezett Mikes-napok alkalmával a Székely Nemzeti Múzeumban többek között egy Mikes és II. Rákóczi Ferenc emlékét idéző ex libris-pályázat kihirdetésére és kiállítás rendezésére is sor került. A kiállítás színvonalát olyan alkotók művei garantálták, mint pl. Vecserka Zsolt, Vincze László, Sárosi Csaba, vagy az első díjat elnyert Hervai Katalin, akit Lippóczy Miklós egy levelében egész tömören így jellemezte: „Halatlan nagy tehetség”³¹ Az ő elismertségére jellemző, hogy az egyik legelismerettebb ex libris-rendezvényen, a XIV. Malborki Nemzetközi Modern Ex Libris Biennálén (Miedzynarodowe Biennale Exlibrisu w Spoleczesnego, Malbork) ő nyerte el a Biennálé egyik aranyérmét a kiosztásra kerülő tíz érem közül.³²

A magyarországi és erdélyi művészek és gyűjtők között az áttelepültektől függetlenül is szoros kapcsolat létezik és létezett, amely különösen felélénkült az 1989-es események után. Ezt szintén néhány példával érzékeltethetjük. Illi Ferenc, a legnevesebb brassói gyűjtő így írt a pécsi KBK lapjában a *Kalligráfiában*:

„Szívesen cserélnék magyarországi partnerekkel ex libriseket. Örömmel vennék részt az Önök által rendezett tárlaton. Érdekes olvasmány az Önök által szerkesztett szaklap, hiszen már oly régen olvastam róla egy kisgrafikai publikációban.”³³

1990-ben a Budapesti Történeti Múzeum adott otthont a „Romániai magyar művészek kiállítása” című tárlatnak (Deák Ferenc, ifj. Feszt László, Kazinczy Gábor, Plugor Sándor stb. munkái voltak itt láthatóak), majd az Országos Széchényi Könyvtárban Kazinczy Gábor önálló kiállítása kapott helyett „Szülőföldem, Erdély” címmel.³⁴ A néhány kiragadott példa kellőképp bizonyítja, hogy az erdélyi magyar ex libris, dacára a kivándorlásnak, a 90-es években is megállja a helyét.

²⁹ Giuseppe Cauti levele Dr. Katona Gáborhoz. Pescara, 1998. XII. 20.

³⁰ *50 anniversario 1938–1988 Gabriele D'Annunzio. Concorso Internazionale Exlibristico „Gabriele D'Annunzio”*. Szerk.: Giuseppe CAUTI. Kiadás éve és helye jelöletlen. 223–224.

³¹ Lippóczy Miklós levele Dr. Katona Gáborhoz. Passaic, 1989. II. 12.

³² GÁBOR Dénes: *Könyvjegykiállítás a Székely Nemzeti Múzeumban*. = *Kisgrafika* 1990. 4. sz. 2–3.

³³ *Illi Ferenc nyílt levele Kovács Józsefhez*. Brassó, 1990. = *Kalligráfia* 1990. 2. sz. 2.

³⁴ ARATÓ Antal: *Romániai magyar művészek bemutatkozása a budai Várban*. = *Kisgrafika* 1991. 1. sz. 3.

Az egykori Délvidéken, a mai Jugoszlávia területén él szülővárosában, Zentán a tavaly 80. életévét betöltött Andruskó Károly. Jugoszláviában ő képviseli a magyar ex libris-művészetet. Művei alapján Andruskó Károly is a világhírt művészek közé tartozik. Az anyaországgal való kapcsolatára jellemző, hogy ő is tagja a pécsi KBK-csoportnak.

Érdekes, hogy a kezdetektől magas ex libris-kultúrával rendelkező Csehszlovákia utódállamaként létrejött Szlovákiában nincs az ex libris-művészetnek igazán kiemelkedő képviselője. A magyarázatot talán az adja meg, hogy az egykori Csehszlovákiában az ex libris-művészet művelői túlnyomórészt csehek voltak és igazán Csehországban virágzott és virágzik ma is az iparművészetnek ez a területe. Ennek igazolására lássunk három adatot a három legutóbbi FISAE-kongresszussal kapcsolatosan. 1990-ben Mönchengladbachban (NSZK) 22 csehszlovákiai gyűjtő és művész vett részt a kongresszuson és ők valamennyien csehek voltak.³⁵ Két évvel később az 1992-es szapporói (Japán) kongresszuson 86 csehszlovákiai művész nevét említi a kongresszus egyik kiadványa, közülük 77 cseh és csupán 9 a szlovák.³⁶ Az 1994-es kongresszuson pedig, amelyet az olaszországi Milánóban rendeztek meg, résztvevőként 4 cseh gyűjtőt³⁷ és 3 művészt regisztráltak.³⁸ Szlovákiából egyetlen résztvevő sem volt.

Külön meg kell említeni azokat a külföldön élő magyar, vagy magyar származású gyűjtőket, illetve művészeket, akik nem a szomszédos országokban élnek. Köztük található a ma élő legidősebb magyar ex libris-gyűjtő, Lippóczy Norbert (1902), aki a lengyelországi Tarnóuban él. Lippóczy Norbert szoros kapcsolatot ápol Magyarországgal, amit az is igazol, hogy szőlő és bor témájú ex libris gyűjteményét – több magyarországi kiállítás (Szeged, Debrecen) után³⁹ – a Magyar Mezőgazdasági Múzeumnak adományozta.⁴⁰

Úgyszintén jeles ex libris-gyűjtő Lippóczy Norbert öccse, Lippóczy Miklós is, aki Passaic-ben (USA) él. Ő az ottani múzeumot gyarapította saját ex librissel emellett, hogy egyébként is mindent megtett a magyar ex libris népszerűsítéséért:

„Most kezdjük el a Muezumnak (sic!) újra megnyitását, amiben természetesen jelentős munkám van és már több ex libris kiállítás volt, így például Petry Béla,

³⁵ *Teilnehmer des 23. Exlibriskongress 1990 Haus de Erholung*. Kiadás éve és helye jelöletlen. 2.

³⁶ *Catalogue of the World Exlibris Exhibition 1991–1992*. Kiadta: Nippon Exlibris Assosiation. Kiadás éve és helye jelöletlen. 63–65.

³⁷ *Elenco dei collezionisti*. Kiadta: Associazione Italiana Ex Libris. Kiadás helye és éve jelöletlen. 2.

³⁸ *Elenco degli artisti*. Kiadta: Associazione Italiana Ex Libris. Kiadás helye és éve jelöletlen. 1.

³⁹ „... aranydiplomát kaptam a debreceni Agrár Egyetemen, és kiállították a 118 planos szőlősboros exlibris gyűjteményemet is, amely Szegeden is volt az idén kiállítva, még a tavasszal.” – Lippóczy Norbert levele Dr. Katona Gáborhoz. Tarnów, 1976. IX. 17.

⁴⁰ *A DATE Mezőgazdasági Egyetemi Kar Közművelődési Bizottsága és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum meghívója a Lippóczy Norbert által adományozott ex librisek kiállításának megnyitására, 1976 szeptember 4-én*. Kiadás helye és éve jelöletlen.

Nagy Árpád Dániel és Arisztid, az erdélyi grafikai Csodák: Deák, Fesztek, Árkossy, Imets, Bardócz, Baász, Gy. Szabó, Vecserka, Cseh Gusztáv, Torró, a két Radványi stb. Nagy sikerük volt. Azt hiszem még egyszer kiállítjuk, persze az én gyűjteményemből kerül oda.”⁴¹

A legidősebb magyar művész is külföldön élt, a floridai Maitlandben: Petry Béla professzor (1902), aki 1996-ban még aktív művész volt.

A nem Magyarországon élő gyűjtőkkel és művészekkel kapcsolatban azonban rá kell mutatni arra a sajnálatos tényre, hogy külföldön az ő magyarságuk a legritkább esetben tudatosul. Hivatkoznék ezzel kapcsolatban pl. Gernot Blum már említett művére,⁴² de jellemző az is, hogy a már szintén említett pescarai D'Annunzio-pályázaton részt vevő magyar művészek nevét hogyan jegyezték le. Feszt László mint Feszt V. Ladiszlav, Vincze László mint Ladislav Vincze, Illi Ferenc mint Franz Illi szerepelt a pályázatra érkezett műveket tartalmazó kiadványban.⁴³ Ettől függetlenül azonban művészetük éppúgy értéke a magyar kultúrának, mint anyaállamuk kultúrájának s így az egyetemes kultúrának is.

A magyar ex libris viszonyok ismertetése után joggal tehetjük fel a kérdést: vajon milyen helyet foglal el a 90-es években a nemzetközi ex libris-művészetben a magyar gyűjtők és művészek csoportja? A következő tényezőket kell feltétlenül figyelembe venni ahhoz, hogy pontos válaszadást kísérelhessünk meg: 1. Milyen elismerést kap nemzetközileg a KBK? 2. A magyar művészeket illetve gyűjtőket mennyire ismerik határainkon kívül? 3. Mennyiben foglalkozik velük a külföldi szakirodalom? 4. Hogyan képviseltetik magukat a magyar ex libris- gyűjtők és -művészek a kétévente megrendezésre kerülő FISAE-kongresszusokon, mint testület (KBK), illetve mint egyéni résztvevők? Ahhoz, hogy a fenti kérdésekre választ adjunk és a válaszok alapján megpróbáljuk meghatározni a magyar ex libris helyét a nemzetközi ex libris-életben, át kell tekintelnünk a nemzetközi viszonyokat is.

Meglehetősen pontossággal körvonalazható, hogy hol van az ex libris-művészetnek komoly hagyománya és még komolyabb jelene. Kelet-közép Európában Csehország, Lengyelország, Románia és Magyarország, Nyugaton pedig Olaszország, a német nyelvterület államai: Ausztria és Németország, valamint a németalföldi országok: Hollandia és főleg Belgium művészi életében foglal el kiemelkedő helyet az ex libris, olyannyira, hogy annak jelentősége nemzetközi viszonyok között is mérhető. Emellett – területük nagyságához képest – jelentős számban vannak a balti államok és a harmadik Benelux-állam, Luxemburg ex libris-ei is. Európán kívül pedig Japán számít nagyhatalomnak az ex libris-művészet és -gyűjtés területén.

Az egyes országok ex-libris-egyesületeit a FISAE fogja össze. A FISAE a II. világháborút követően előbb évente, majd kétévente rendezett és rendez kong-

⁴¹ Lippóczy Miklós levele Dr. Katona Gáborhoz. Passaic, 1989. II. 12.

⁴² BLUM, Gernot: *i. m.*

⁴³ *50 anniversario 1938–1988 Gabriele D'Annunzio ...* 223–224.

resszusokat a gyűjtők, művészek számára. A bipoláris világrendszer természetesen e téren is okozott zavart, a keleti és a nyugati tömb gyűjtői közötti igazi világtalálkozó szervezésében komoly akadályt jelentettek az útlevélproblémák, valamint általában a részvétel költségei. Az enyhülés időszakában aztán már a szovjet tömb országaiból is így hazánkba is könnyebb volt eljutni a kongresszusokra, amelyeknek helyszíne szinte mindig nyugati ország volt, bár nehézségek még ekkor is akadtak. Bizonyosságul idézzük a Litvániában élő művésznő, Irina Panaskova magyar nyelvű levelét, amelyet Katona Gáborhoz írt: „Meg még arra is szeretném kérni Önt, hogy segítsen nekem a leveleim és műveim átküldésében a tőkés országokba a kiállításokra.”⁴⁴

A nagyszerű 1970. évi kongresszusnak Budapest adott otthont. Talán nem érdektelen felsorolni az azóta megrendezett kongresszusok helyszínét: 1972: Helsingör (Dánia), 1974: Bled (Jugoszlávia), 1976: Lisszabon (Portugália), 1978: Lugano (Svájc), 1980: Linz (Ausztria), 1982: Oxford (Nagy-Britannia), 1984: Weimar (NDK), 1986: Utrecht (Hollandia), 1988: Fredrikshavn (Dánia), 1990: Mönchengladbach (NSZK), 1992: Szapporó (Japán) és 1994: Milánó (Olaszország). A következő, 1996. évi konferencia helyszíne Chrudim (Csehország) lesz.⁴⁵

A FISAE mellett több olyan testület is van, amely a nemzetközi ex libris-életben egyfajta központ szerepét tölti be. Ezek közül elsőként kell említeni a belgiumi Sint-Niklaas városában lévő Nemzetközi Ex libris Centrumot (Stedelijke Musea Internationaal Exlibriscentrum., Sint-Niklaas). A város múzeumában óriási ex libris-gyűjtemény található, emellett rendszeresen ír ki az Ex libris Centrum pályázatokat is. Ezek közül csupán a példa kedvéért emelném ki az 1993. évit, amelyet Mercator emlékére írtak ki, és amely pályázatra 39 ország 315 alkotója jelentkezett 632 pályaművel.⁴⁶ Ezek a számok az Ex libris Centrum elismertségét önmagukban is igazolják. A város vezetősége – élén a polgármesterrel – 1996 januárjában is kiírt egy új pályázatot, amelyet levél útján valamennyi jelentősebb gyűjtőhöz és művészhez, valamint egyesülethez eljuttatott. A pályázat témája a tenger: „Die Stadt Sint-Niklaas veranstaltet zusammen mit dem Ministerium der flamischsprachigen Gemeinschaft einen Internationalen Exlibriswettbewerb mit dem Thema: Marchen.”⁴⁷

Olaszországban, Bolognában működik az úgynevezett Exlibris Akadémia, amelynek elnöke Remo Palmerini. A testület működését szintén egy jellemző példával mutathatjuk be. 1993-ban Soncino városában rendezett az Exlibris Akadémia egy kiállítást „Az ex libris mesterei” címmel. Itt annak a 21 ex libris-művésznek a metszeteit állították ki, akiket az Akadémia a kortárs ex libris-művészet legjobbainak ítélte: a 21 név között – s ez nem kis elismerés – ott szerepel Vén Zoltán neve is.⁴⁸

⁴⁴ Irina Panaskova levele Dr. Katona Gáborhoz. Vilnius, 1987. VII. 14.

⁴⁵ Kalligráfia 1995. 1–2. sz. 6.

⁴⁶ Soós Imre: *Szemle.* = Kisgrafika 1993. 3. sz. 12.

⁴⁷ Sint-Niklaas Polgármesteri Hivatalának levele Dr. Katona Gáborhoz. Sint-Niklaas, 1996. I.

⁴⁸ ? Kisgrafika 1993. 4. sz. 12.

Itáliával kapcsolatosan meg kell említeni Pescara városát is, amelynek önkormányzata és múzeuma szintén nagy gondot fordít az ex libris-művészetre. Tevékenységükre jó példa a már említett D'Annunzio-pályázat és az ennek alapján készült kiadvány.

Végezetül Kronach (Németország) Körzeti Könyvtárát (Kreis- und Autobibliothek) említeném meg, mint olyan intézményt, amely az ex libris-kiállítások fellegvárának tekinthető, köszönhetően elsősorban Herbert Schwartz könyvtárigazgatónak. Kronachban egymást követik a színvonalas kiállítások. 1989-ben pl. „Topográfia az ex librisen” címmel (21 ország 276 alkotójának 1565 műve érkezett be) nyílt tárlat,⁴⁹ 1990-ben pedig a cseh művész Bohumil Kratky 403 művéből (köztük egy-egy Dalmay Árpád és Lippóczy Miklós nevére metszett lap).⁵⁰

Vajon milyen szerep jut az e keretek között működő nemzetközi ex libris-mozgalomnak a KBK-nak, illetve a magyar művészeknek és gyűjtőknek? Mint már említettük, a FISAE magyarországi hivatalos szervezetének ismeri el a KBK-t hivatalos kiadványában. Ugyanez a kötet külön kiemeli több magyar ex-libris gyűjtő és művész nevét. Ők a következők: Andruskó Károly, Bánsági András, Dániel Viktor, Gácsi Mihály, Gábor Dénes, Józsa János, Katona Gábor, Kovács József, Krier Rudolf, László Anna, Lippóczy Miklós, Müller Árpád, Ürmös Péter, Vén Zoltán és Várkonyi Károly.⁵¹ De jelzi a KBK nemzetközi elismertségét az is, amellyel, hogy tagjai között akadnak külföldön élő magyarok – a Lippóczy-testvérek, Gábor Dénes (Kolozsvár, Románia), Andruskó Károly (Zenta, Jugoszlávia), Gál Csanád (Szatmár, Románia) –, vannak olyan KBK-tagok is, akik nem magyar nemzetiségűek: Alma Petz (Linz, Ausztria), Olle Holden (Hagersten, Svédország), Helmer Fogedgaard (Rudköbing, Dánia) és Nicola Carlone (Torino, Olaszország) is. Utóbbi pl. társszerzője Remo Palmirani mellett a *Le scienze bio-mediche negli ex libris* c. kötetnek,⁵² amely orvosi témájú ex libriseket mutat be (köztük Fery Antal és Varsányi Pál 1–1 lapját).⁵³

A magyar művészek elismertségét csupán kiragadott példákkal próbáljuk érzékeltetni. Napjaink legkeresettebb magyar művészeről Vén Zoltánról már esett szó a bolognai Ex libris Akadémia elismerésének kapcsán. (A bolognai testületnek 1990 márciusától levelező tagja volt az időközben sajnálatosan elhunyt Fery Antal,⁵⁴ aki több más művésszel együtt szerepel még egy Portugáliában kiadott kortárs ex libris-művészek életrajzát tartalmazó gyűjteményben is).⁵⁵

⁴⁹ Soós Imre: *Kiállítás Kronach-ban: Topográfia az ex librisen.* = Kisgrafika 1990. 1–2. sz.

⁵⁰ Soós Imre: *Hírek.* = Kisgrafika 1990. 4. sz. 12.

⁵¹ *Directory of bookplate collectors and designers.* Compiled by Academician W. E. BUTLER Executive Secretary, FISAE. London 1994.

⁵² CARLONE, Nicola – PALMIRANI, Remo: *Le scienze bio-mediche negli ex libris.* Milánó 1989.

⁵³ Soós Imre: *Carlone – Palmirani: Le scienze bio-mediche negli ex libris.* = Kisgrafika 1991. 1. sz. 15.

⁵⁴ Soós Imre: *Hírek.* = Kisgrafika. 1990. 3. sz. 10.

⁵⁵ *Ex-libris. Encyclopaedia bio-bibliographical of the art of the contemporary ex-libris.* Szerk: Artur Mario da MOTA MIRANDA. Braga, 1988. 109 l.

Kétségtelen, hogy napjainkban Vén Zoltán a legkeresettebb magyar művész. Hogy az ő művei mennyire a nemzetközi érdeklődés homlokterében vannak, azt olyan kiadványok mutatják, mint pl. a cseh Vilém Stránský Vén Zoltán-monográfiája (Vilém Stránský: *Zoltán Vén*. Prága, 1992. 80 l.), amelyben a szerző Vén Zoltánt Európa legkiválóbb humorista művészeként említi, párhuzamot vonva Vén, valamint Cervantes, Rabelais és Hasek művei között.⁵⁶ Úgyszintén jellemző Vén Zoltán népszerűségére, hogy a cseh nyelvű monográfia megjelenéséről szinte azonnal hírt adott a *Mitteiluned*, az osztrák gyűjtők lapja.⁵⁷ Emellett ez a kiadvány az, amelyben a legalaposabb külföldi lapszemle folyik, így a *Kisgrafika* egy-egy számát részletesen ismerteti az ÖEG folyóirata.⁵⁸

Kronach városának már szintén említett könyvtára 1991-ben írt ki egy pályázatot, ahol a beérkezett rézmetszetek közül a kilencedik legjobbnak találták az akkor még Romániában élő, de időközben Szombathelyre költözött ifj. Feszt László művét. Ugyanakkor a fametszetek közül a második legjobb volt a Németországban élő Sós Zsigmond (Siegmond Sos) alkotása, míg az ötödik legjobbnak ítélték Nagy László Lázár metszetét.⁵⁹ Két évvel korábban, 1989-ben a „Topográfia az ex librisen” c. kiállításon 21 magyar művész lapja került a tárlókba, köztük olyan alkotóké, mint pl. Várkonyi Károly, László Anna, Fery Antal, Sólyom Sándor, Sterbenz Károly, König Róbert, Vén Zoltán, Vecserka Zsolt stb.⁶⁰

Az 1992-es szapporói FISAE-kongresszuson rendezett kiállításon is találkozhattunk magyar művészek nevével: Altorjai András, Bakacsi Lajos, Fery Antal, Xantus Géza, Imre Lajos, König Róbert, ifj. Feszt László és Ürmös Péter művei jutottak el egészen Japánig.⁶¹ Ezekkel a példákkal csupán azt akartuk bizonyítani, hogy a világ valamennyi jelentősebb ex libris-szervezetében és -eseményén jelen vannak és elismertek a magyar alkotók. A gyűjtők megbecsülését a FISAE-kiadványban való szereplésük már önmagában is bizonyítja. De emellett jószerivel valamennyi jelentősebb külföldi ex libris-folyóirat hasábjain találkozhatunk magyar tárgyú írással, így a belga *Graphia*, a holland *Exlibris Wereld*, az olasz *L'Ex Libris Italiano*, a francia *L'Ex Libris Francais* is említi magyar vonatkozású műveket, mind a múlt, mind a jelen alkotásai közül. Érdekességként említenénk a dán *Nordisk Exlibris Tidskrift* 1995-ös számát, amely külön foglalkozik pl. Rozsnyai Kálmánnal, akinek a nevéhez fűződik az ex libris magyarországi elterjesztése és népszerűsítése.⁶²

A magyar művészek alkotásai azonban nem „csupán” a kiállításokon és kiadványokban vannak jelen, hanem a gyűjtők mindennapi csereanyagában is komoly

⁵⁶ Soós Imre: *Könyvespolc*. = Kalligráfia 1993. 3. sz. 14.

⁵⁷ Soós Imre: *Szemle*. = Kisgrafika 1993. 3. sz. 12.

⁵⁸ Soós Imre: *Hírek*. = Kisgrafika 1993. 4. sz. 11.

⁵⁹ Soós Imre: *Hírek*. = Kisgrafika 1991. 1. sz. 12.

⁶⁰ Soós Imre: *Kiállítás Kronachban: Topográfia az ex librisen*. = Kisgrafika 1990. 1–2. sz. 6.

⁶¹ *The world exlibris artists exhibition 1991–1992*. Kiadta: Nippon Exlibris Association. Kiadás helye és éve jelöletlen. 66.

⁶² Soós Imre: *Szemle*. = Kisgrafika 1995. 4. sz. 12.

értéket képviselnek. Ennek érzékeltetésére érdemes betekinteni néhány külföldi gyűjtő véletlenszerűen kiválasztott cserelistájába. Az olasz Mario Micheletti (Pergine) listáján ott szerepel Fery Antal 4, valamint Vén Zoltán 2 metszete (42 lapból 9),⁶³ a holland Jan Rhebergen (Stiens) Drahos István 23 (!) lapja mellett 2–2 lapot cserél Nagy Árpád Dániel, Gross Arnold, Gyulai Liviusz és Gál Ferenc, valamint 1–1 lapot Molnár István, Kass János, Balla Margit, Póka György, Vén Zoltán, Fery Antal, Vertel József és Stettner Béla, valamint az erdélyi Hervai Katalin és Hervai Zoltán művei közül összesen 823 darabos cserejegyzéke alapján,⁶⁴ míg a német Peter Labuhn (Stendal) 89 cserealapjából 1–1 készítése fűződik ifj. Feszt László illetve Vén Zoltán nevéhez.⁶⁵ Ez a felsorolás kellőképp mutatja, hogy a magyar művészek alkotásai jószerivel minden ex libris-gyűjtő gyűjteményében megtalálhatóak.

Ugyancsak jelen vannak a magyar ex librisek az aukciókon is. Példaként egy 1990-ben tartott aukció magyar anyagát vizsgáltuk. Az Amsterdamban rendezett aukción 15 magyar ex librist hirdettek meg (Drahos István 3, Bordás Ferenc, Menyhárt József és Várkonyi Károly 2–2, Buday György, Fery Antal, Nagy Árpád Dániel, Radványi Károly és Szabó Gábor 1–1 lapját), valamint 3 magyar művészek készítette kollekciót (200, 32 és 29 darabosokat).⁶⁶ A hollandiai aukcióval kapcsolatosan talán érdekes megemlíteni néhány magyar ex libris ottani árát is. Egy holland antikvárium 1993-as jegyzékében a magyar ex librisek a következő árakon szerepeltek: Bordás Ferenc 5 fametszete 15, Drahos Ferenc 10 lapos mappája 30, Hervai Katalin Hosszú Béla nevére készített ex librise 17,5, Vén Zoltán Freund Meulemans és Katona Gábor nevére készített 1–1 lapja 10–10 guldenbe került.⁶⁷

A nemzetközi ex libris élet legrangosabb eseményei azonban kétségtelenül a kétévente megrendezése kerülő FISAE-konferenciák. Ezek célja elsődlegesen az, hogy lehetőséget teremtsen a világ valamennyi részén élő gyűjtők és művészek számára egy olyan általános cserélhetőségre, amely ilyen összejövetelek hiányában megvalósíthatatlan volna. Lenkey István a következőképp fogalmazta meg a kongresszusok jelentőségét:

„A kongresszusok a szervezői által rendezett kiállításokra küldött ex librisek és kisgrafikák száma és minősége, témája és technikai kivitele mutatja meg a legjobban, hogy egy-egy nemzet jelen pillanatban hol áll, mit tud letenni a nagy család asztalára abból, ami szelleméből, képzettségéből, alkotó fantáziájából kikerül.”⁶⁸

Született a 90-es években egy nemzetközi sikert eredményező magyar, pontosabban pécsi kezdeményezés. A budapesti KBK tevékenységének visszaesése

⁶³ *Exchange list of Mario Micheletti.*

⁶⁴ *Rhuillyst Jan Rhebergen.*

⁶⁵ *Tauschliste Dr. Peter Labuhn.*

⁶⁶ *Van Gendt Book Auctions. Overtoom 197, 1054 HT Amsterdam. Bookplates auction No. 1. Kiadás helye és éve jelöletlen. 24.*

⁶⁷ SOÓS Imre: *Magyar ex librisek egy antikvárium katalógusában.* = Kisgrafika 1993. 63. sz. 9.

⁶⁸ LENKEY István: *A 23. FISAE kongresszus – Mönchengladbach '90.* = Kisgrafika 1990. 4. sz. 2.

éppúgy jellemzője a 90-es évek magyar ex libris-életének, mint a pécsi csoport mind aktívabb részvétele az országos és nemzetközi eseményekben. Ennek a folyamatnak az érzékeltetésére már említettük a két neves budapesti gyűjtő, Palásthy Lajos és Katona Gábor, valamint a kiváló művész, Ürmös Péter átjelentkezését a KBK fővárosi csoportjából Pécsre, így tehát a pécsi csoport személyi állományában is gyarapodott, nem is szólva arról, hogy a 90-es évek elején Erdélyből Magyarországra települt a kiváló művész, Bálint Ferenc is, aki Komlón telepedett le és így értelemszerűen a pécsi csoport tagja lett ő is, ami tovább növelte a pécsiek, valamint titkáruk, a fáradhatatlan Kovács József tekintélyét.

Az 1995-ben 80. életévét betöltött Kovács József kétségtelenül a legfőbb mozgatórugója volt a pécsi történéseknek. Ő volt az, aki felvetette egy regionális kongresszus gondolatát, mivel a Közép-Kelet Európai-i gyűjtők számára gyakorta elérhetetlenek bizonyultak a FISAE-kongresszusok helyszínei:

„Még az 1987-ben megtartott 25. jubileumi rendezvényünkön merült föl a találkozó megrendezésének gondolata, amelyet már akkor támogattak a városukban jelen levő szegedi, ceglédi és budapesti kollégák. A nemzetközi feszültségek enyhültével ugyanis egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy Európa keleti és nyugati felén élő, eddig jobbra elszigetelten élő művészek és gyűjtők találkozhassanak, és erre a legjobb földrajzi tényezőnek az a Duna mutatkozott, amely ezen országok területén át folyik.”

Összefoglalóan a következőket állapíthatjuk meg a magyar ex libris nemzetközi helyzetéről: mind gyűjtőink, mind művészeink általános elismerésnek örvendnek, utóbbiak közül Vén Zoltán a valaha élt egyik legkiválóbb ex libris-metszőként tartják számon. Ugyanakkor a KBK aktivitása és ezzel együtt elismertsége erősen visszaesett, ami együtt járt azzal, avagy éppen abból fakadt, hogy a budapesti KBK korábbi élénk tevékenysége erősen lecsökkent, Budapest helyett a vidéki bázisok, főleg Pécs és Szeged erősödtek meg. A KBK a FISAE-kongresszusokon az utóbbi időben nem képviselteti magát kellőképp és így nem tesz eleget teljesen annak a kötelességének, hogy pozitív irányba befolyásolja a világ gyűjtőinek és művészeinek a magyar ex libris-művészetről kialakult képét. Mindazáltal jelentős nemzetközi sikernek mondható a pécsi kezdeményezésű, évente megrendezésre kerülő konferencia, kérdés azonban, hogy a nemzetközi ex libris-közvéleményben mennyire tudatosult, hogy minden magyar ötletből fakadt? Ráadásul a legutóbbi pozsonyi konferencia tapasztalatai azt mutatják, hogy éppen Magyarország irányából csökkent az érdeklődés e kongresszus iránt és féltő, hogy hamarosan ezek az összejövetelekkel kapcsolatban is fel kell sorolni mindazokat a negatívumokat, amelyeket a FISAE-kongresszusokkal kapcsolatosan már ismertettünk. Annyi azonban bizonyos, hogy ettől függetlenül a pécsi KBK volt titkára, Kovács József a 90-es években egyike volt a világszerte legelismertebb ex libris-gyűjtőknek és vezetőknek. Mindezek alapján elmondható, hogy a magyar ex libris helyzete némiképp felemásnak mondható a 90-es években.

Minden adva van ahhoz, hogy igazán a világ élvonalában foglalja el helyét a magyar ex libris-gyűjtők és -művészek közössége, ehhez azonban még több tennivalóra és jobb képviselőre van szükség. A világ ex libris-életének nagy eseménye az 1996-os chrudimi FISAE-kongresszus volt. A magyaroknak itt kellett úgy helytállniuk, mind a kiállításra kerülő anyag, mind a résztvevők számát illetően, hogy ezen a világeseményen tovább növeljék a magyar ex libris kétségkívül meglévő tekintélyét.

KATALIN KECSKÉS

L'art d'ex libris en Hongrie

L'étude donne une vue d'ensemble de l'histoire de la formation de l'art de l'ex libris en Hongrie et de son apparition comme un art indépendant. La règle non écrite de la préparation d'un ex libris consiste en ce que la reproduction doit renvoyer au personnage du propriétaire, à son cercle d'intérêt ou à l'événement auquel il s'est préparé. Les ex libris de Hongrie les plus anciens sont les gravures sur bois de János Teilknes, bourgeois de Pozsony, et de la ville de Bártfa. Sa conquête véritable arriva dans l'Europe Occidentale à la fin du XIXe siècle. Leur exécution devint de plus en plus exigeante, et se forma leur collection organisée. Les ex libris hongrois atteignent le niveau mondial aux années vingt et trente. La première exposition d'ex libris fut organisée en 1903 à Budapest, en province en 1928, à Debrecen. Les associations d'ex libris créées se formèrent d'abord dans les cercles supérieurs de la société, dans le cadre desquelles des artistes excellents déployaient leur activité. Par la suite, l'auteur examine à quel point l'art d'ex libris hongrois des années trente pouvait correspondre aux traditions dans un monde changé. Elle passe en revue les associations en activités et les publications s'occupant de l'ex libris, ensuite elle passe en revue la situation de l'ex libris hongrois au delà de la frontière et elle rend compte des congrès hongrois et internationaux les plus considérables.